

Ա Ր Վ Ե Ս Ս Ա Բ Ա Ն Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն
И С К У С С Т В О В Е Д Е Н И Е
A R T S T U D I E S

ՀՏԴ 7.072.2

ԱԼԲԵՐՏ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ.

ԱՐԱՐՉԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆ

Արարչ Մարգարյան

Հայաստանի գեղարվեստի պետական ակադեմիայի Գյումրու մասնաճյուղ,
Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարան

Բանալի բառեր՝ գյումրեցի քանդակագործ, «Պուլսար», բրոնզաձուլյալ քանդակներ, քանդակ-խտալյացիա, «վիրահատական միջամտություն», ժամանակակից արվեստ, «Տոտեմներ», «Ասպետներ» շարքը, մոդեռն ոճ, նոն ֆիկստո:

Հոդվածում դիտարկվում է 1980-ականների սերնդի վառ ներկայացուցիչ, գյումրեցի քանդակագործ Ալբերտ Վարդանյանի ինքնատիպ արվեստը, նրա անկրկնելի ձեռագիրը, մնայուն տեղն ու ինքնատիպ դիմագիծը: Նրա կերտած քանդակներն ավանդականի ու ժամանակակիցի, արևմտյանի և արևելյանի, ազգային ու համամարդկային արժեքների յուրօրինակ համադրում ու խաչաձևում են: Վարդանյանին, իրավամբ, կարելի է համարել Գյումրու ժամանակակից արվեստի հիմնադիրներից մեկը, ով առաջին քայլերն է արել հետերկրաշարժյան քաղաքում արվեստի հանրայնացման ուղղությամբ: Նրա՝ չափերով ոչ մեծ քանդակները մոնումենտալ են, ամբողջական: Քանդակագործի ստեղծագործությունը, սնվելով ազգային ակունքներից, շոշափում է համամարդկային գաղափարներ՝ սեր, ասելություն, քաղաքակրթական զարգացումներ, խաղաղություն, ցավ, տառապանք՝ հասկանալի բոլորին ու յուրաքանչյուրին: Պատճառը թեմաների ընտրության մեջ է, որոնք չեն սահմանափակվում տարածությամբ ու ժամանակով: Բրոնզաձուլյալ «Պուլսարը» Վարդանյանի գլուխգործոցն է, սիմվոլիկ պատկերացումների հանրագումարը:

Նախաբան. 20-րդ դարի վերջին քառորդին Հայաստանում տեղի ունեցած իրադարձությունները, միմյանց հաջորդելով, կոտորում էին բոլոր կայացած

կարծրատիպերը, փոխում երկրի կյանքի բնականոն ընթացքն ու նկարագիրը ամենուր, այդ թվում նաև Գյումրիում: Ավանդաբար լինելով մշակութային քաղաք և անդրադառնալով բոլոր փոփոխություններին ու նորամուծություններին՝ Լենինականը (Գյումրին) արձագանքում էր քաղաքական, տնտեսական, մշակութային շրջադարձերին: Խորհրդային Միության փլուզումը, Հայաստանի անկախացումը, Արցախյան պատերազմը, ավերիչ երկրաշարժը իրենց կնիքը դրեցին մարդկանց հոգեբանության վրա: Քաղաքը «կորցրեց» իր պատմությունը թե՛ գաղափարական և թե՛ նյութատեխնիկական առումով. խզվեց կապը անցյալի ու ներկայի միջև: Իրականությունը բաժանվեց երկու մասի՝ երկրաշարժից առաջ և հետո, ինչպես կասեր Բողլերը՝ «հինը դեռ չէր ավարտվել, իսկ նորը դեռ չէր սկսվել»¹: Շատերը, հայտնվելով երկու արժեհամակարգերի միջև, կորցնում էին իրենց դեմքն ու հանձնվում ճակատագրի քմահաճույքին: Արվեստագետները, ընդհակառակը, փորձում էին կռիվ տալ ժամանակի ու հանգամանքների հետ՝ բացահայտելով նոր ժամանակների գաղափարները, թաքնված իմաստները, առանձնահատկությունները. նրանք իրենց արվեստով ուղիներ էին հարթում նոր գաղափարների հաստատման համար:

Նման արվեստագետներից էր քանդակագործ Ալբերտ Վարդանյանը, որն ունի անկրկնելի ձեռագիր, մնայուն տեղ ու ինքնատիպ դիմագիծ: Նրա քանդակները ծնվում են ավանդականի ու ժամանակակցի, արևմտյանի և արևելյանի, ազգային ու համամարդկային արժեքների համադրումից ու խաչաձևումից: Ապրելով ու ստեղծագործելով Գյումրիում՝ Վարդանյանը ընդունված է արտերկրում. նրա գործերը զարդարում են շատ հայտնի հավաքածուներ ու թանգարաններ: Վարդանյանը որոնող ստեղծագործող է, որի արտահայտչամիջոցները մշտապես ենթարկվում են փոխակերպումների: Նա օժտված է ժամանակի սուր զգացողությամբ ու կարողանում է այն ենթարկել իր գաղափարներին ու նպատակներին:

Վարդանյանը ծնվել է 1954 թվականի մարտի 18-ին Լենինականում, ու թեև նրա ընտանիքում չկային արվեստագետներ, սակայն հետաքրքրությունը կյանքի առեղծվածի հանդեպ, թաքնված ձևերի որոնումը արյան մեջ են: Հասարակ իրերի ու երևույթների մեջ կյանքի գեղեցկությունը տեսնելու ու ամեն ինչում խոր իմաստ որոնելու սովորությունները տարբերում էին Վարդանյանին ի սկզբանե: Նրա կայացման գործում կարևոր դերակատարություն ունեցավ Գյումրին՝ յուրօրինակ մարդկանցով ու անկրկնելի միջավայրով: Իր տված հարցազրույցներից մեկում քանդակագործը խոստովանել է, որ տեսակով ու մարդկային նկարագրով պարտական է իր հայրենի քաղաքին, որը անսպառ սնուցող աղբյուր է

¹ <http://www.arteria.am/hy/1328187975>

հանդիսացել իր ստեղծագործությունների համար, ձևավորել աշխարհայացքն ու մտածողությունը:

Վարդանյանի՝ չափերով ոչ մեծ քանդակները մոնումենտալ են, ամբողջական: Նրա ստեղծագործությունը սնվելով ազգային ակունքներից՝ շոշափում է համամարդկային գաղափարներ՝ սեր, ատելություն, քաղաքակրթական զարգացումներ, խաղաղություն, ցավ, տառապանք՝ հասկանալի բոլորին ու յուրաքանչյուրին: Պատճառը թեմաների ընտրության մեջ է, որոնք չեն սահմանափակվում տարածությամբ ու ժամանակով: «Ասպետների», «Տոտեմների» շարքերում, «Պուլսարում» Վարդանյանն օգտագործում է սիմվոլիկ արտահայտչամիջոցներ՝ համադրելով պլաստիկ լուծումներին: Վարդանյանի քանդակները կատարված են մոդեռն ոճով: Որոշ դեպքերում գործերը թողնում են անավարտի տպավորություն /տոն ֆինիտո/՝ թույլ տալով դիտողին մտովի զարգացնելու և դառնալու հեղինակի համախոհն ու գաղափարակիցը:

Արարչագործությունը Վարդանյանի համար կախարդանքի ձև է, մոգություն, երբ բլթբլթացող բրոնզի անշունչ հեղուկը ստեղծագործական պրոցեսի արդյունքում ստանում է ձև, իմաստ, բովանդակություն: Ձև, որի մեջ ներթափանցում է բովանդակություն, կամ էլ հակառակը՝ բովանդակությունը հուշում է արտաքին ձևը: Արարչագործությունը տեղի է ունենում արարչի ենթագիտակցությունում և արվեստագետի մատների հպումից ստեղծված մտքերի, հույզերի, ժամանակի, ապրած կյանքի սուբլիմավորված ամբողջությունն է: Արարման ընթացքում արվեստագետը կոչված է լուծելու նաև բազում տեխնիկական խնդիրներ: Չէ՞ որ հանդիսատեսին չեն հետաքրքրում հեղինակի «որոնումը», թափած ջանքերը: Նրան հետաքրքրում է լոկ հայտնագործությունը, վերջնարդյունքը՝ որոշակի ձևի ու իմաստի ամբողջությունը: Եվ կարևոր չէ, թե ինչ չափերի է ու որ նյութից է ստեղծագործությունը: Կարևոր են նրա ներգործությունը, ներքին ուժն ու ասելիքը: Արվեստագետին Վարդանյանը համարում է դեսպան, որին տրված է ընդլայնելու երկրի սահմանները, ճանաչելի դարձնելու փոքր հայրենիքը մեծ աշխարհում: Որքան արվեստագետը մաքսիմալիստ է, որոնող, կատարյալին ձգտող, այնքան շատ մարդկանց է տանում իր հետևից, վարակում իր հեքիաթով: Վարդանյանին հաջողվել է գտնել իր համախոհներին ու վարակել իր հեքիաթով...

1988 թվականի ավերիչ երկրաշարժը, երբ Լենինականը/Գյումրին վերածել էր ավերակների, խաթարել բնականոն կյանքը, շատ արվեստագետներ գերադասեցին հեռանալ երկրից, աշխատել ու ստեղծագործել ապահով պայմաններում հայրենիքից հեռու: Վարդանյանը, որն ուներ բազում հնարավորություններ ու կապեր, գերադասեց մնալ ու վերակենդանացնել հայրենի քաղաքը: 1996

թվականին մի խումբ գյումրեցի նկարիչների՝ Համբարձում Ղուկասյանի, Վահան Թովչյանի, Գարիկ Մանուկյանի, Վալերի Խաչատրյանի հետ, Ալբերտ Վարդանյանը ձեռնամուխ եղավ նախկին Մանկավարժական ինստիտուտի /ներկայիս՝ Տեխնոպարկի/ հետնամասում գտնվող «Նկարիչ» սրճարանի ձևավորմանը: Ինստիտուտի շենքի պատուհանները, որ երկաթի կտորներով փակված էին աղետից հետո, փոքր-ինչ ուղղելուց հետո սկսեցին նկարել: Ժողովուրդը մեծ հետաքրքրությամբ հետևում էր նրանց. հանրայնացման առաջին փորձերից է վիրավոր քաղաքում: Սրճարանը այդ նույն ժամանակ վերաբացվեց: Դա նկարիչների ուղերձն էր քաղաքին՝ «Կյանքը շարունակվում է»...

Արվեստի հանրայնացման գործողություններից էր նաև «Վիրահատական միջամտություն» քանդակ-խստալյացիան: Վարպետաց փողոցում գտնվող ճարտարապետական կառույցներից մեկը երկրաշարժին ճեղքվել էր: Վարդանյանը ուղղակի միջամտությամբ վերականգնում է վնասված պատը՝ «կարկատելով» երկաթե «թելերով»: Փոխելով «քանդակ» հասկացությունը /ուղղակի միջամտությամբ, այն է՝ վիրահատելով պայմանականորեն բուժել քաղաքի վերքերը/, քանդակագործը անդրադառնում է արվեստի ներքին, թաքնված ներուժին. չէ՞ որ իրական արվեստն ի գործ է իրականացնելու արվեստում սուբլիմավորված իմաստները... Այս գաղափարների կյանքի կոչելը, ինչպես նաև մանր պլաստիկայի այլ նմուշներ հնարավորություն են տալիս Վարդանյանին համարելու Գյումրու ժամանակակից արվեստի հիմնադիրներից ու վառ ներկայացուցիչներից մեկը:

«Ջրահարս»

«Մսպետ» շարքից

«Մսպետներ» շարքը ստեղծվել է 1990-ական թվականներին, երբ քաղաքը դեռ գտնվում էր ավերակների մեջ. կային հազարավոր զոհեր, մարդիկ կորցրել

էին հավատը ապագայի նկատմամբ... Մարդկանց պատկերացմամբ՝ հարկավոր էր որևէ ասպետի (սրբի) կերպար, որ կկարողանար ժողովրդին դուրս բերել փակուղուց, հոգևոր և նյութական ճգնաժամից: Թե ինչպիսին էր նա, ոչ ոք չգիտեր: Վարդանյանը տալիս է նրա սիմվոլը՝ ասորիբուտը՝ զրահի տեսքով: Դա յուրօրինակ առաջնորդի որոնում էր, որ վարակել էր քաղաքի լավագույն արվեստագետներին: Պատահական չէ, որ ասպետի թեմային նույն ժամանակահատվածում անդրադառնում են գյումրեցի մյուս նկարիչները՝ Համբարձում Ղուկասյանը, Գևորգ Մարգարյանը և այլք:

Բրոնզաձույլ «Պուլսարը», որը նա արարել է 2006 թվականին Գերմանիայի Բոխում քաղաքի համար, այժմ գտնվում է «Քրիստոս» եկեղեցու բակում, Վարդանյանի գլուխգործոցն է, սիմվոլիկ պատկերացումների հանրագումարը: «Պուլսարը» ունի ձվի ուրվագիծ, միևնույն ժամանակ այն կրում է մեզալիթյան «ծակ քարի» գաղափարը՝ երկու դեպքում էլ խորհրդանշելով կյանքի սկզբնավորում, ծնունդ: «Ծակ քարը» հայկական հնագույն հավատալիքների մեջ օժտված է մոգական ուժով և զուգորդվում է անպտուղ կնոջը զավակ պարգևելու, հիվանդին բուժելու, վերակենդանության ու վերածնության գաղափարներին: Բրոնզե կոթողի վրա դաջված են տարբեր քաղաքակրթությունների հետքերն ու մարդկային արարչագործության պատմությունը՝ Էյֆելյան աշտարակի, Կոլիզեոմ ամֆիթատրոնի, Չինական պարսպի, տարբեր այբուբենների, Մեծամորից հայտնաբերված տիեզերքի մանրակերտի, հունական սափորանկարչության, երաժշտական նոտաների, ֆիզիկայի բանաձևերի, Զվարթնոցի տաճարի հատակագծի ու գյումրեցի վարպետի շողուլի և այլ պատկերների միջոցով: Վարդանյանը գովերգում է մարդու արարելու, տիեզերքի բարձունքները հասնելու ու օվկիանոսների խորքերը ներթափանցելու կարողությունը: Փառաբանելով տարբեր քաղաքակրթությունների թողած արժեքավորն ու մնայունը՝ նա խոսում է նաև մարդու կործանարար գործունեության մասին, որը ակնարկվում է «Պուլսարի» մեջ մխրճված սեպերի միջոցով: Սեպեր, որոնք խաթարում են կյանքի պատմությունը՝ հիշեցնելով խաչելություն, պատերազմներ, մարդածին արհավիրքներ: «Պուլսարի» պատկերագրությունը միևնույն ժամանակ խորհրդանշում է նաև Քրիստոսի կյանքի փուլերը՝ ծնունդ /ձու/, մկրտություն /ծակ քար/, խաչելություն/ խաչով սեպեր/, հարություն...

«Տոտեմ» շարքից

Եզրահանգում. Ո՞րն է այսօր այն նորը, որը բազմաթիվ ու բազմապիսի նորերի մեջ ավելի «նոր» է ու հավակնում է կոչվելու «Ժամանակակից»: Վարդանյանն ունի հետևյալ բանաձևը. «Առաջ գնալու համար հարկավոր է հետ նայել, նորը որոնել հին քաղաքակրթական դաշտում»: Չափերով ոչ մեծ «Տոտեմների» շարքը օժտված է մոնումենտալությամբ, հզոր արտահայտչականությամբ: Դարեր ու հազարամյակներ են բաժանում վիշապաքարերը, մեգալիթյան հուշարձանները Վարդանյանի «Տոտեմներից», սակայն դրանք նույն սակրալ մտածողության դրսևորումներն են: Լույս ու ստվերի յուրօրինակ խաղի, շարժման, սիմվոլի միջոցով քանդակագործը արժևորում է ավանդույթը, նոր կյանք հաղորդում մոռացված նախնիների ուժին ու գորությանը: Մի՞թե սրանում չէ արվեստի առեղծվածը...

АЛЬБЕРТ ВАРДАНИЯН: ИСТОРИЯ СОЗИДАНИЯ

Маркарян А. В.

Ключевые слова: *гюмрийский скульптор, «Пульсар», бронзовые скульптуры, скульптуры-инсталляции, «Хирургическое вмешательство», современное искусство, «Тотемы», серия «Рыцарь», стиль модерна, non finito.*

В статье рассматривается яркое и самобытное творчество представителя 1980-ых, гюмрийского скульптора Альберта Варданяна, его неповторимый почерк и стилистические особенности в искусстве. Его скульптуры являются синтезом традиционного и современного, западного и восточного, национального и общечеловеческого. Его можно считать основоположником современного искусства Гюмри, кто после землетрясения сделал первые шаги для создания и распространения современ-

ного искусства. Даже небольшие по размерам скульптурки монументальны и целостны. Скульптор питаясь национальными истоками затрагивает общечеловеческие темы любви, ненависти, мира, страдания, понятные всем и каждому. Причина кроется в избираемых автором темах, которые не ограничиваются временем и пространством. Шедевром является бронзовая скульптура «Пульсар», который является синтезом символического самовыражения автора.

ALBERT VARDANYAN: HISTORY OF CREATION

Markaryan A.V.

Key words: *Gyumri dweller sculptor, "Pulsar," bronze cast, sculpture-installation, "Surgery," contemporary art, "Totems," "Knights" series, modern style, non-finito.*

The article depicts an outstanding representative of the 1980th generation, the unique and brilliant art of the Gyumri dweller sculptor Albert Vardanyan, his unparalleled handwriting and stylistic singularity. His sculptural work is a unique blend of traditional and contemporary, western and oriental, national and international values. Mr.Vardanyan can be truly considered as one of the founders of modern art of Gyumri and who made his first steps in the post-earthquake city for art publicization. His small-sized sculptures are monumental and integral. The sculptor's works, being nurtured by national sources, touch upon the universal concepts, i.e. love, hatred, civilization developments, peace, pain, suffering comprehensible to all and everyone. The reason is in the choice of topics not limited by space and time. The bronze cast "Pulsar" is Vardanyan's masterpiece, the constellation of symbolic perceptions.

References

1. Ode auf den Frieden "Pulsar","Tigran Mets" hrat.,Yerevan,2006 (**In Germany/In Armenian**).
2. Place of statue Albert Vardanyan, "Printinfo"hrat.,Armenia, 2004 (**In Armenian/In English**).
3. **Rosa Hovhannisyan** "Pulsar"-i babakhagrow,// "Ekhegan pokh", 2006 (**In Armenian**).
4. **Arax Margaryan**, Shirak ashkharhi stekhcagorcokhner, Yerevan,2016 (**In Armenian**).
5. <http://www.arteria.am/hy/1328187975>

Ընդունվել է՝ 27.06.2020

Գրախոսվել է՝ 11. 08. 2020

Հանձնվել է տպ.՝ 20.11.2020

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Արաքս ՄԱՐԳԱՐՅԱՆ՝ արվեստագիտության թեկնածու, դոցենտ

ՀԳՊԱ Գյումրու մասնաճյուղի կերպարվեստի տեսության ամբիոնի վարիչ,

Շիրակի Մ. Նալբանդյանի անվան պետական համալսարանի դասախոս

Էլ. հասցե՝ araxmargaryan@gmail.com